

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ЗАПОБІГАННІ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКІЙ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ (ДОСВІД США ТА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ)

Ветєва Н. В.

Статтю присвячено досвіду запобігання корисливо-на-
сильницької злочинності неповнолітніх у США та країнах
Європейського Союзу. Розглянуто досвід провідних країн ЄС
та США, де рівень злочинності неповнолітніх є меншим і,
відповідно, профілактика корисливо-насильницької злочин-
ності неповнолітніх широко застосовується. Особливу увагу
автора зосереджено на різноманітних превентивних захо-
дах, які реалізуються за досвідом різних країн. Зокрема,
пропонується звернути увагу на залучення в Україні громад-
ських організацій та населення нашої держави до реалізації
заходів запобігання корисливо-насильницькій злочинності
неповнолітніх, окрім поліції та інших органів державної
влади.

Ключові слова: громадські організації, профілактика
злочинності, корисливо-насильницька злочинність, злочин-
ність неповнолітніх, зарубіжний досвід.

Статья посвящена опыту предотвращения корыст-
но-насильственной преступности несовершеннолетних
в США и странах ЕС. Рассмотрен опыт ведущих стран ЕС
и США, где уровень преступности несовершеннолетних
меньше, и, соответственно, профилактика корыстно-на-
сильственной преступности несовершеннолетних явля-
ется эффективной и широко применяется. Особое вни-
мание автор обращает на разнообразные превентивные
меры, которые реализуются согласно опыту разных стран.
В частности, предлагается уделить внимание привле-
чению в Украине общественных организаций и населения
страны к реализации мер предотвращения корыстно-на-
сильственной преступности несовершеннолетних, помимо
полиции и других органов государственной власти.

Ключевые слова: общественные организации, профи-
лактика преступности, корыстно-насильственная пре-
ступность, преступность несовершеннолетних, зарубеж-
ный опыт.

The article is about the experience of selfish-violent juvenile
delinquency prevention in the United States and the European
Union. The article examines the experience of leading EU coun-
tries and USA, where juvenile delinquency is less and, accord-
ingly, prevention of selfish-violent juvenile delinquency is effec-
tive and widely used.

The author's attention is drawn to various preventive mea-
sures, which are realized on the basis of experience of different
countries. The crime of minors, in particular, the maltreatment
of selfish-violent juvenile delinquency, has become relevant in
recent years. That is why in the article the author is invited to
use the experience of foreign countries, where there is a posi-
tive dynamics regarding the prevention of juvenile delinquency.
In particular, it is proposed to draw attention to the involve-
ment of public organizations and the population of our state in
Ukraine to implement measures to prevent juvenile delinquency,
except police and other bodies of state power. The article also
focuses on the creation of a municipality police, which may also
be involved in preventive measures.

The implementation of the experience of the leading coun-
tries of Europe and the USA makes it possible to determine the
positive dynamics of the reduction of selfish-violent juvenile
delinquency in Ukraine and the interaction of citizens with state
authorities on a partnership basis in order to implement preven-
tive measures.

Key words: public organizations, delinquency prevention,
selfish-violent juvenile delinquency, juvenile delinquency,
foreign experience.

Постановка проблеми та її актуальність. Злочин-
ність неповнолітніх, зокрема й корисливо-насильниць-
ка злочинність, набуває актуальності за останні роки.
Саме тому використання досвіду зарубіжних країн, де
існує позитивна динаміка відносно профілактики зло-
чинності неповнолітніх, має бути ефективним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова
розробка питань, пов'язаних із зарубіжним досвідом
профілактики злочинності неповнолітніх, висвітлюєть-
ся такими вченими, як О.Ю. Шостко, М.М. Клемпар-
ський, О.М. Поволоцька, О.М. Бандурка, М.А. Білоконь,
Н.С. Юзікова та ін.

Мета статті полягає в науково-теоретичному ана-
лізі заходів запобігання корисливо-насильницькій зло-
чинності неповнолітніх, визначенні ролі громадських
організацій у запобіганні корисливо-насильницькій зло-
чинності неповнолітніх з використанням досвіду США та
країн Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Проблема злочинності
неповнолітніх в Україні на сьогодні набуває значної акту-
альності, оскільки відмічається збільшення її рівня вза-
галі та корисливо-насильницької злочинності зокрема.

За останні два роки простежується негативна дина-
міка окремих видів злочинів. У 2016 році зареєстровано:
грабежі – 92; розбої – 28; вимагання – 1, станом на жов-
тень 2017 р.: грабежі – 106; розбої – 21; вимагання – 2
[1]. У зв'язку із цим виникає нагальна необхідність ре-
формування заходів запобігання корисливо-насиль-
ницької злочинності неповнолітніх. Під час проведення
реформування за основу необхідно брати досвід зару-
біжних країн, в яких рівень корисливо-насильницької
злочинності неповнолітніх є невеликим, і спостерігаєть-
ся динаміка щодо її зменшення. Однією з таких країн є
США. За офіційними даними ФБР, у 2016 році статисти-
ка майнових злочинів зменшилась на 14,5% порівняно з
2012 роком і на 25,2% – порівняно з 2007 роком [2]. Отже,
на прикладі США розглянемо заходи запобігання кори-
сливо-насильницькій злочинності неповнолітніх.

Профілактика правопорушень у Великобританії та
США здійснюється у трьох основних формах: ситуацій-
ній, соціальній, превенції за допомогою громадськості
[3, с. 76-77].

Ситуаційна профілактика реалізується за допомогою
багатьох методів, основними з яких є:

– ускладнення доступу до мети, який передбачає, що правопорушник відмовиться вчинити конкретне правопорушення з причини надто складного доступу до об'єкта правопорушення (встановлення за віктимогенним об'єктом відеоспостереження, сигналізації тощо);

– усунення потенційного об'єкта протиправного посягання (наприклад, заходи щодо профілактики кишенькових крадіжок – виплата заробітної плати не готівкою, а перерахуванням на банківський рахунок особи);

– план безпечних територій. Вивчаються «гарячі точки» правопорушень, при цьому вирішальне значення відводиться «географії правопорушень», включаючи місце, час найбільшої концентрації правопорушень, а також найбільш вивчаються типові ситуації їх вчинення. На базі отриманих даних виробляються рекомендації, які стосуються планування міст і проектів будинків з метою профілактики правопорушень. Цей метод передбачає прості та ефективні засоби мінімізації можливостей вчинення правопорушень [4, с. 111-112].

Останнім часом британські та американські вчені ставлять акцент на здійсненні заходів соціальної профілактики правопорушень із залученням сил громадськості. Правопорушення виступають як соціальна проблема, у вирішенні якої участь має брати все суспільство. При цьому перед соціальною профілактикою постають такі завдання: поліпшення соціальних умов життя; посилення ролі соціальних інститутів; збільшення кількості можливостей для здобуття освіти, гідного працевлаштування, відпочинку [5, с. 26].

У цьому виді профілактики правопорушень приділяється значна увага роботі з неповнолітніми, бо підліткове середовище вважається найбільш проблемним з погляду потенційної можливості вчинення правопорушень. Одним з напрямків здійснення соціальної профілактики є робота з неповнолітніми в школах, де неповнолітні одержують основний обсяг інформації. Впровадження в програму шкільного навчання предметів, що сприяють вихованню неповнолітнього як законослухняного громадянина, лекцій та бесід із профілактики правопорушень сприятиме правильному формуванню особистості неповнолітнього [4, с. 111-112].

З метою визначення заходів запобігання корисливо-насилювачій злочинності неповнолітніх у США доцільно визначити суб'єктів діяльності, які функціонують для попередження злочинності неповнолітніх у США.

Слід виділити такі групи суб'єктів попередження:

– федеральні, штатні та місцеві правоохоронні органи;

– міжвідомчі та спеціалізовані урядові органи, що діють згідно з федеральними законами і нормами штатів щодо злочинності неповнолітніх;

– спеціалізовані установи органів місцевого самоврядування;

– неурядові, як правило, спеціалізовані організації (в тому числі комерційні);

– наукові установи;

– самоорганізації громадян (без утворення організаційно-правових норм).

На федеральному рівні головним суб'єктом профілактики є Міністерство юстиції США, підрозділами якого є ФБР, управління по застосуванню законів про наркотики, служба судових виконавців та інші. Їхня роль у профілактичній діяльності зводиться до координації зусиль

штатних і місцевих правоохоронних органів, надання їм технічної допомоги. До системи кримінальної юстиції для неповнолітніх входять поліція, суди, виправні установи, які є традиційними суб'єктами попередження.

У великих містах часто створюються спеціальні підрозділи для роботи з неповнолітніми, зазвичай під керівництвом старшого офіцера. Поліцейські управління меншої чисельності не потребують виділення цієї служби в окрему: у віданні одного офіцера знаходяться всі справи неповнолітніх. Однак патрульні поліцейські мають широкі дискреційні повноваження стосовно неповнолітніх. Якщо патруль безпосередньо помітить скоєння злочину підлітком, він має право провести попереднє розслідування. Після цього справа підлітка передається або в спеціальний відділ, або безпосередньо до суду в справах неповнолітніх. Працівники поліції можуть заарештувати підлітка не тільки за вчинення злочину, але й за «статусне» правопорушення (до нього належать вживання спиртних напоїв, утеча з дому, непослух батькам та деякі інші форми асоціальної поведінки). Вони мають право обмежуватися також тільки зауваженням.

На рівні штатів частиною системи органів виконавчої влади є молодіжні відділи (Division for Youth), на які покладено управлінські функції у сфері надання послуг, розроблення програм та іншої діяльності, що сприяє позитивному розвитку неповнолітніх, а також надання організаційно-методичної допомоги іншим суб'єктам профілактики.

Участь населення в запобіганні злочинності, зокрема корисливо-насилювачій, виявляється в таких формах, як система самооборони (патрулювання вулиць разом з поліцією), залучення до роботи з попередження корисливо-насилювачій злочинності, допомога та співпраця з правоохоронними органами в розкритті злочинів [6, с. 193-194].

У сфері запобігання корисливо-насилювачій та інших видів злочинності неповнолітніх у США необхідну увагу на велику кількість різних профілактичних програм, які приймаються на різних рівнях (федеральному, конкретному штаті чи місцевому); реалізуються в межах первинного (загальносоціального), вторинного (профілактичного) чи третинного (профілактика рецидиву) рівнів запобігання злочинності; спрямовані на протидію, як правило, конкретному виду злочинності чи її фоновому явищу.

Наприклад, серед сучасних програм щодо протидії підлітковій і молодіжній злочинності, в яких громадськість бере активну участь, можна виділити: «National Guard Youth Foundation» (Молодіжний фонд «Національна гвардія») м. Александрія, штат Вірджинія; «The Community School» (Школа громади), м. Кемден, штат Мен; «Alliance for Children and Families» (Альянс для дітей та сімей), м. Мілоукі, штат Вісконсін та інші [7].

Ще одним вдалим прикладом впливу на злочинність за участю громадських об'єднань є «Operation Peasekeeper» (операція «Хранитель миру»), що була запроваджена у 1997 р. в м. Стоктон (штат Каліфорнія), та досвід якої використовується на даний час в інших містах США. Метою проекту є скорочення молодіжних розбійних нападів та бандитизму, випадків застосування вогнепальної зброї. Програма розрахована на осіб віком 10-18 років, які є членами організованих злочинних груп або можуть найближчим часом бути до них

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

залучені. Суб'єктами її реалізації, окрім поліцейських, є представники місцевої громади, зокрема молоді люди-волонтери, котрі здійснюють пропагандистську місію, виконують роз'яснювальну роботу в місцях скупчення підлітків (парки, сквери, житлові квартали). Добровольці проводять правовий «лікбез» із учасниками молодіжних банд, пояснюють останнім можливі правові наслідки, пов'язані з участю в діяльності злочинних організацій та вчиненням різних злочинів, наводять приклади правомірної поведінки, альтернативної злочинній. Ефективність цієї програми підтверджено на підставі спеціально проведеного дослідження Е. Брагою, науковим співробітником Школи державного управління імені Кеннеді при Гарвардському університеті [8].

Велика увага приділяється вдосконаленню запобіжної діяльності правоохоронних органів. Урядові програми з протидії злочинності являють собою комплекс різних методів і заходів, у здійсненні яких беруть участь поліція, юстиція, органи місцевого самоврядування, представники науки і громадських організацій, які використовують різноманітні заходи під час вирішення конкретних запобіжних завдань. Визначною рисою роботи із запобігання злочинності в Америці за останні десятиріччя було прагнення до централізованого планування й координації даної сфери діяльності, створення для цих цілей спеціальних органів і надання їм широких повноважень. Так, у 1989 р. уряд США прийняв цільову програму «Стратегія національного контролю за наркотиками». Вона передбачає комплекс заходів запобігання наркоманії, котрі здійснюються правоохоронними органами від федеральних до муніципальних. Програма базується на багаторічних наукових дослідженнях урядового Інституту з проблем наркоманії та на широких статистичних даних [9, с. 114].

У США ще з 1972 р. прийнято закон про надання федеральним урядом фінансової, організаційної, методичної допомоги школам, громадським службам, державним і приватним організаціям у превенції правопорушень на рівні громади. Відповідно до цього закону суб'єкти запобігання на місцях користуються фінансовою підтримкою під час розробки різних запобіжних заходів (плани і програми підготовки кадрів у сфері профілактики, здійснення надзору за криміногенними особами, створення молодіжних центрів, добровільних робочих таборів, загонів скаутів тощо для залучення підлітків і молоді до позитивних форм діяльності). Істотне місце у справах запобігання злочинності приділяється громаді, церкві, які покликані підвищувати солідарність суспільства в підтриманні громадського порядку і непорушності загальнолюдських цінностей. Наприклад, у Лондоні засновано консультативний комітет по зв'язку поліції з місцевими громадами, завдяки діяльності якого набула поширення в місті, а потім і по всій Британії система сусідського патруля під назвою «Під доглядом сусідів». Ця система полягала в тому, що декілька сімей, які беруть у ній участь, домовляються вести спостереження за будинками сусідів і в разі небезпеки повідомляють про це поліцію. Результати такої діяльності поліції і громадськості в цілому оцінюються фахівцями дуже високо, оскільки там, де вона застосовувалась, відзначено зниження квартирних крадіжок на 20-50%. Популярність сусідського патруля сприяла створенню нових програм: «Діловий патруль», «Офісний патруль»,

«Нагляд за автомобілями» та ін. Ці програми знайшли своє поширення в США, де стала популярною програма «Спинити злочинця», яка передбачає тісне співробітництво засобів масової інформації, правоохоронних та адміністративних органів і добровільних інформаторів у сфері боротьби зі злочинністю [9, с. 116].

Використання різноманітних шкільних програм активно впроваджується в країнах Європейського Союзу. Зокрема, шкільна програма Olweus Bullying Prevention Program (BPP) спрямована на скорочення і запобігання насильства. Програма BPP була розроблена та запроваджена в Норвегії, після успішної апробації вона отримала розповсюдження у Великобританії, Німеччині, США тощо. Для реалізації програмного курсу формується координаційний комітет з учителів, учнів, батьків, консультантів, та локального координатора для великих шкіл і частково задіяний для маленьких шкіл. Метою програми є зменшення кількості фактів знущань та насильства в шкільному середовищі; профілактику розвитку нових випадків насильства та агресії й покращення стосунків між однолітками в школі.

За результатами дослідження оцінки ефективності програми, що було проведено в Норвегії за участю 2500 учнів 4-7 класів з 42 початкових та середніх шкіл, спостерігалось скорочення випадків насильницьких та хуліганських дій, зменшення показників крадіжок, грабежів, вандалізму і вживання алкогольних серед школярів – учасників програми BPP. Наступне дослідження показало не тільки зниження півна насильства з 30% до 70%, а і значне покращення ставлення учасників програми до навчання й дисципліни [10, с. 196].

Також у Норвегії на практиці поліція та суд розглядають справи, тільки коли мова йде про особливо тяжкі злочини, а всі інші справи направляють з поліції до так званих місцевих комун, до дільниць, де працюють кваліфіковані психологи та соціологи, до яких правопорушники зобов'язані регулярно з'являтися для проведення так званої «соціальної терапії». В комунах діють денні та вечірні курси «соціальної інтелігентності». Всі без винятків особи, які порушили закон, в обов'язковому порядку зобов'язані пройти довгострокові курси із соціальної інтелігентності, моральності, етики та скласти серйозні іспити з таких дисциплін, як «Правильне вирішення складних конфліктних ситуацій», «Добра взаємодія з оточенням» тощо [11, с. 34].

На прикладі Швейцарії продемонструємо вдалий синтез реалізації різними соціальними інститутами (сім'я, школа, громада та ін.) їхньої антикриміногенної та профілактичної функції. Швейцарія стала своєрідним острівцем безпеки в бурхливому морі стрімко зростаючої підліткової злочинності. Дослідження західних кримінологів довели, що причинами, які перешкоджають зростанню злочинності неповнолітніх у цій країні, є: повільні процеси урбанізації (у Швейцарії немає міст із мільйонним населенням); низька мобільність населення, домінування корінних жителів (тих, у кого кілька поколінь прожили в одному місці) зі сталими традиціями поведінки й соціального контролю; в цій країні має місце високий рівень правосвідомості; поліція є децентралізованою й зорієнтована на інтереси громадян; суди обирають підліткам переважно альтернативні до позбавлення волі види покарань; заміжні жінки найменше в Європі зайняті професійною діяльністю, що дозволяє приділяти достатню увагу дітям; шкільне

виховання виключає вседозволеність, містить багато заборон; у країні дуже низький рівень безробіття серед молоді; сімейне виховання має яскраво виражений патріархальний характер [12, с. 123-126].

Профілактика втручання зосереджується на найбільш близьких до неповнолітнього агентах соціалізації (сім'я, школа, дозвільна сфера), що формують його поведінку, ставлення до соціальних норм та можливість їх дотримуватись.

Ефективною виявляється зарубіжна профілактична програма втручання Linking the Interests of Family and Teachers (LIFT), що, як і попередня, розрахована на дітей 1-5 класів та їхні сім'ї, що проживають у соціально небезпечній місцевості. LIFT спрямована на здійснення контролю в період раннього розвитку дитини та усунення в поведінці неповнолітнього факторів, що в майбутньому можуть призвести до правопорушень і злочинів.

Програма втручання підвищує батьківську відповідальність за виховання дитини, сприяє більш плідній співпраці з навчальним закладом, створюючи телефонну лінію LIFT, де батьки можуть отримати повідомлення про щоденні події класу, спеціальні заходи та домашню роботу. За неможливості відвідувати особисто чергову сесію виховання батьки можуть отримати відповідний матеріал додому, таким чином заохочуючи участь у програмі LIFT. Результати дослідження впливу програми LIFT на 600 учнів 1-3 класів показали, що діти, які прийняли участь у компонентах програми втручання, набули базових навичок вирішення конфліктів у середовищі, зниження рівня агресивності в поведінці під час спілкування з оточуючими.

Необхідно звернути окрему увагу на сучасні інформаційно-пропагандистські заходи, що здійснюються в межах так званого приватноправового запобігання, в тому числі злочинності з боку підлітків та молодих людей, на прикладі Німеччини та Австрії. Відмінностями цього напрямку протидії злочинності є, по-перше, те, він має не публічно-правовий, а приватноправовий характер, по-друге, реалізується не представниками громадськості, як вказувалось вище, а саме поліцією. Перелічимо основні стратегії цих засобів, що спрямовані на запобігання злочинності неповнолітніх: а) інформування населення про форми проявів підліткової деліквентності та можливості щодо її протидії; б) проведення безкоштовних консультацій на предмет роз'яснення громадянам способів захисту свого майна в разі вчинення різних корисливих та насильницьких злочинів; в) надання рекомендацій про можливість уникнення проявів домашнього насильства, зокрема за участю неповнолітніх осіб (наприклад, «Настанови Гессенської поліції щодо запобігання домашньому насильству»; «Пам'ятки Берлінського центру втручання при домашньому насильстві»); г) роз'яснення громадянам про види засобів, за допомогою яких можна убезпечити своє життя, здоров'я та майно від різних кримінальних посягань молоді (аналог профілактики захисту в розумінні спеціально-кримінологічного запобігання) [13].

У західних країнах загальновізнано, що без участі громадськості проблему протидії злочинності, особливо злочинності неповнолітніх та молоді, вирішити неможливо. У США в середині 70-х рр. XX ст., а згодом в європейських країнах виникли численні асоціації надання допомоги ув'язненим у місцях поз-

бавлення волі, а також цивільні комісії із запобігання злочинності. Громадяни брали активну участь у роботі служб пробацій, що змусило уряд цієї країни законодавчо закріпити добровільне співробітництво громадян у системі пробацій і надавати їм матеріальну допомогу. Фактично кожний штатний співробітник цієї служби приймає під своє керівництво певне число добровільних непрофесійних помічників, кожному з яких доручається ведення однієї чи декількох справ «піднаглядних». Практика засвідчила ефективність громадської допомоги професіоналам. Громадяни беруть участь у роботі служб пробацій, що існують у присудах, а також у реалізації різних локальних програм: з організації дозвілля неповнолітніх, контролю за відвідуваністю підлітками шкіл тощо [14, с. 129-130].

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що заходи запобігання корисливо-насильницькій злочинності неповнолітніх, так само як і злочинності неповнолітніх взагалі, в країнах ЄС і США підтверджують свою ефективність. У розпочатому процесі реформування системи заходів запобігання корисливо-насильницької злочинності неповнолітніх доцільно звернути увагу на такий досвід, оскільки ефективний метод залучення до заходів запобігання злочинності, окрім органів державної влади і місцевого самоврядування, громадських організацій та самого населення мають позитивний результат.

Література

1. Статистична інформація ГПУ про стан злочинності за 2016-2017 рр. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113283&libid=100820.
2. Crime in the United States – 2016. URL: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2016/crime-in-the-u.s.-2016/cius-2016/topic-pages/property-crime>
3. Бандурка О.М., Ярмиш О.В., Поволоцький О.О. та інші. Взаємодія міліції та громадськості (з використанням досвіду діяльності поліції у США): навч. посібник. Харків, 2001. 200 с.
4. Клемпарський М.М. Особливості зарубіжного досвіду протидії злочинності неповнолітніх та можливість його використання в Україні. Форум права. 2015. № 4. С. 111-112. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_4_21.pdf
5. Поволоцька С.Г. Деякі аспекти профілактики злочинів та інших правопорушень серед дітей. Вісник нац. університету внутр. справ. 2003. № 22. С. 22-29.
6. Шостко О.Ю. Суб'єкти діяльності по попередженню злочинності неповнолітніх у США: система і функції. Проблеми законності: респ. міжвідом. наук. зб. Харків, 1998. № 34. С. 193-197.
7. Шостко О.Ю. Програми запобігання наркоманії серед підлітків у США. Проблеми удосконалення українського законодавства та підвищення ефективності підприємницької діяльності: темат. зб. науков. тр. Харків, 1997. С. 157-161.
8. Crime and Crime Prevention – 2016. URL: <http://www.crimesolutions.gov/TopicDetails.aspx?ID=1>
9. Голіна В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Нац. юрид. акад. України. Харків, 2011. 120 с.
10. Юзікова Н.С. Формування програмних заходів корекції та запобігання злочинній поведінці неповнолітніх: зарубіжний досвід. Науковий вісник Міжнар. гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. № 7.
11. Бут О.М. Кримінологічна характеристика злоч. неповноліт. та молоді у скандинавських країнах (на прикладі

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

Норвезького Королівства) Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: Всеукр. науков. конф. (м. Львів, 28.09.2007 р.). Львів: ЛДУВС, 2007, С. 32-35.

12. Дідківська Г. Кримінологічні теорії зарубіжних країн у боротьбі зі злочинністю неповнолітніх. Підприємство, господарство і право. 2008. № 8. С. 123-126.

13. Мошак Г.Г. Німецька модель приватноправової профілактики: монографія. Одеса, 2005. 2016 с.

14. Кальман О.Г., Козьяков І.М., Куц В.В. та інші. Проблеми протидії злочинності: підручник. Харків, 2010. С. 129-130.

Ветєва Н. В.,
аспірант кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету
внутрішніх справ